

Fulls de la Revista

Sumari

A Montserrat Vayreda
MARIÀNGELA VILALLONGA

El poema secret de Girona
NARCÍS-JORDI ARAGÓ

La poesia, una arrel fonda
ROGER COSTA-PAU

Dues cases amigues
RICARD CREUS

Homenatge
NÚRIA ESPONELLÀ

Un tast
JOAN FERRERÓS

Montserrat Vayreda
ISABEL OLIVA

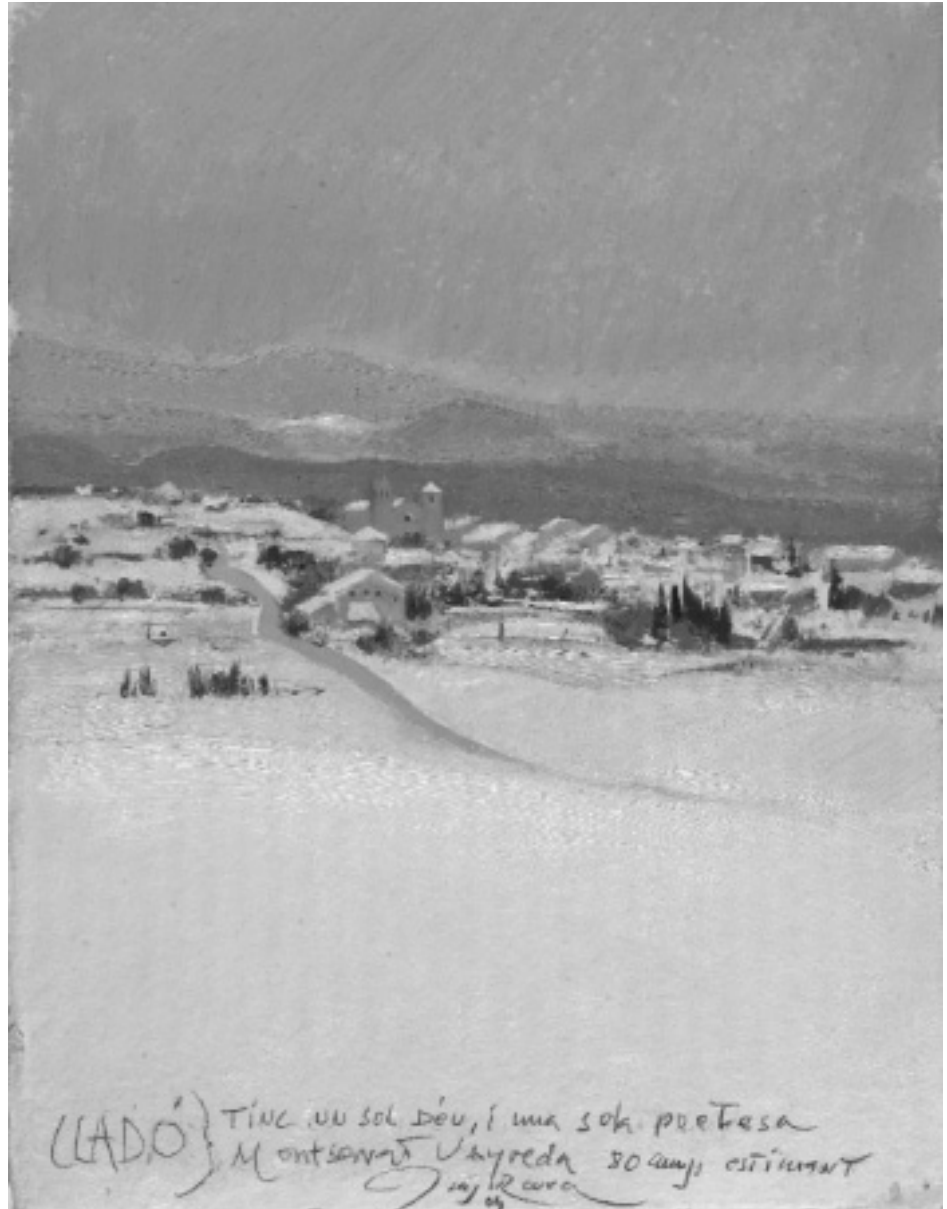
L'amiga
SÍLVIA SOLER GUASCH

Montserrat en tres escenaris
JOSEP VALLS

Un atlas del món remot
EVA VÀZQUEZ

Passió per la llengua i pel país
ANNA M. VELAZ I SICART

La poesia naturalista
ROSA VILANOVA

LLUÍS ROURA

A Montserrat Vayreda

És la primera vegada que aquests Fulls són il·lustrats amb dibuixos de més d'un pintor. Les raons les trobarem en la passió que Montserrat Vayreda sentia per la pintura i en l'amistat que la unia a molts pintors. El primer dels actes que va encetar la celebració dels 80 anys de Montserrat Vayreda va tenir lloc al santuari de la Mare de Déu del Mont. Era el diumenge 25 d'abril de l'any 2004, i el santuari era ple de gom a gom. Enmig de poemes, cançons, paraules sinceres i salutacions, la poeta va rebre un àlbum ple d'aquarel·les i dibuixos que els seus amics pintors havien preparat per regalar-li aquell dia. La seva bona amiga Maria Perxés ens ha facilitat l'accés a aquests dibuixos, alguns dels quals reproduïm en aquests Fulls, perquè l'espai reduït no ens ha permès de publicar-los tots. Tants són els amics pintors de la nostra poeta. En ordre alfabètic, hi ha obres de Ricard Anson, Miquel Duran –el pintor de les Preses, com l'havia batejat la Montserrat–, Lleixà, Pujolboira, Lluís Roura, Olga Torras i Alcía Viñas.

A Montserrat Vayreda

Mariàngela Vilallonga

Fou la poeta de tots els pobles de l'Empordà. Coneixia les onades de la mar i de les espigues, parlava amb les oliveres i els xíprers, sabia quin era el vol de cada ocell i d'on venien les papallones, tintava els blaus i resseguia els arcs de Sant Martí, se sabia enamorada de la terra i arrelada als estels. Ens va deixar no gaire després d'haver passejat els seus vuitanta anys per cims i planes, sempre acompanyada per l'escalf dels que l'estimaven. Que són molts. Feia la poesia que volia fer.

En aquests Fulls de la *Revista de Girona* va publicar el seu ex-libris i uns quants poemes, com el que porta per títol «Si no tornem a la realitat», en el número 155, de l'any 1992, que acaba amb aquesta estrofa: «No vull ser del meu temps únicament / –el del coet supersònic, / el de la bomba atòmica / de l'electró i el napalm– / sinó del Temps, / suma i compendi d'aquesta humanitat / que del fang a la rosa / estima, creu i avança per damunt de la mort.»

Perquè la sabem i la volem en el Temps, en aquests mateixos Fulls, els del número de Sant Jordi d'enguany, ens agrada de retre homenatge a la nostra amiga Montserrat Vayreda. Hem convidat escriptores i escriptors que la van conèixer a escriure una prosa breu o un poema dedicats a ella, ja sigui explicant alguna vivència o algun record personal sobre l'autora, ja sigui a través d'un text que tracta algun dels aspectes que ella va glossar en la seva poesia. Tots els que hem cridat a participar-hi ho han fet, ben de cor, com ella va viure, i sense enfarfec. A tots ells els agraiem les seves paraules.

El poema secret de Girona

Narcís-Jordi Aragó

Dels molts records que conservo de la Montserrat Vayreda, només dispo de l'espai per esmentar-ne un. L'any 1988, quan preparava l'antologia *La Girona dels poetes*, em va ajudar a trobar els versos de Fages de Climent dedicats a la ciutat. Li vaig preguntar si ella mateixa tenia algun poema sobre Girona, i em va dir, modestament, que no n'havia escrit mai cap. Jo m'ho vaig creure, i vaig viure disset anys amb aquesta creença –o, més ben dit, amb aquesta ignorància–, fins que l'any 2005 l'Anna Velaz, mentre preparava l'antologia de l'obra que la Montserrat tenia dispersa, va trobar el poema que ella no recordava

RICARD ANSON

haver escrit. Portava data de 1945, es titulava «Girona» i retratava la ciutat de la seva joventut: «Carrers estrets, retorts, que serpentegen / un empedrat groller, humit de molsa; / portals ben arquejats, finestres closes...». No vam ser a temps d'incloure aquests versos a la nova edició, ja impresa, de *La Girona dels poetes*, però restaran incorporats per sempre a l'insondable fons de visions líriques que la ciutat va inspirar al llarg del segle XX.

La poesia, una arrel fonda

Roger Costa-Pau

La poesia de Montserrat Vayreda té l'arrel de «l'olivera vetusta de soca recargolada». Terra i fusta són vives, i més portentosa encara n'és la saba –la de cadascuna–, que les fa completes i les fa indestruïbles. I terra i fusta s'arrapen i s'abracen, i ben cert que mai no sabran desprendre's l'una de l'altra. Així mateix són la vida i l'escriptura, aquest binomi que té la seva representació en el vèrtex volgutament perfilat just en el tombant del qual poden confluïr, i conflueixen, el desig i el pensament, les emocions i les idees; però, per damunt de tot, l'aspiració múltiple i irrenunciable: una aspiració d'aspiracions directament vinculada a la persona i la seva integritat humana. Des de les primeres composicions, el paisatge –la terra i la fusta– ha estat un dels eixos connectors fonamentals d'aquesta vida i d'aquesta escriptura en construcció. En les seves progressions, l'element paisatge va sumant al seu component

merament descriptiu la potència del que ben aviat serà un canal directe d'introspecció i d'autoconeixement. Heus ací un dels terrers pels quals ha circulat i circula la poesia vayrediana: la voluntat de compenetració amb la natura, això és, la construcció d'una via de fusió entre el paisatge interior i el paisatge exterior. Des d'aquesta arrel fonda, després, s'obre el món.

Dues cases amigues

Ricard Creus

Una casa es troba enfilada entre conreus i fagedes sobre replans de feixes gemmades, custodiada per les dues plàcides ermites del Corb: Sant Miquel, altiu sobre una tossa, ben bastit de pedres nobles, mentre Sant Martí s'amaga humil entre verds i remors d'aigua, submergit en l'encant somniós dels somnis. L'Antiga és la casa, entre pomerars que vénen d'antany, on una vegada en néixer una poma va ser gravada amb el bell nom de Montserrat quan Montserrat era una nena i el gravador el seu pare... Han passat anys, però L'Antiga continua entre cedres bella i viva i amb nous porxos que el bon gust fa que semblin de sempre, i de la casa s'obre una gran terrassa abocada a l'escalonat de replans i carenes, una trama de perfils que davallen i s'enfilen Alta Garrotxa amunt per albirar el noble Canigó que senyoreja, fet cor de totes les terres catalanes que temps fa només en feien una i que l'estimat poeta cantà i en un llibre ens ho recorda. L'altra casa, també bellament encimbellada sobre un esglaonat de feixes de flors i d'hortalisses conreades talment com flors, és el Mas Perxés d'Agullana, amb terrassa i bancals que davallen cap a la plana empordanesa fins a besar el mar Mediterrani, on diuen que temps era temps tots els peixos nedaven amb la senyera al llom. Mas Perxés es troba camí de la ratlla de França i, com s'escau pel lloc, té alta torre de guaita, tothom el coneix pels fets històrics i, ves, té nafres de guerra que la Maria Perxés amorosament sutura, i la pairalia torna a florir gentil i la capella ja torna a ser capella. La Maria Perxés d'Agullana i la Montserrat Vayreda de L'Antiga són dues amigues que sense proposar-s'ho han agermanat els dos casals, casals que mentre l'un esguarda els Pirineus l'altre endevina allà lluny la ratlla blava de la Mediterrània, i fan que ens mostrin completa la nostra terra, el món estimat que abracem i que ens abraça.

El Perer del Corb, juliol-agost 2003

Homenatge

Núria Esponellà

De tu només conservo la flor de tot record:
paraules escaients, el cor als ulls que escriuen
l'èxtasi de la llum a l'Empordà del nord.

Et veig falcant la veu amb el to dels qui viuen
per escoltar i sentir i estimar sens destorb,
transformant dies amargs en dies que somriuen.

Fa un mes o tres o vint? O potser ni tan sols,
eres present com ara, poeta d'una terra
que camina de pressa, vestida d'òxid dolç,
i es desborda dels límits que un fals progrés esguerra.

Qui sabrà mantenir el teu gest generós?
Present com ara ets,
tu, mestressa dels mots,
ens segueixes parlant a través de la veu
que l'infinit segella.

MIQUEL DURAN

Un tast

Joan Ferrerós

Qualsevol dia entre el 2000 i el 2006. Em convé informació d'un pintor, un escriptor, un músic... per als *absents* que vaig evocant. La trucada ritual a mig matí. «A les quatre va bé!». Pujada del Castell, el setè, la Montserrat a la porta, l'abraçada i cap al menjador-saló. Asseguts al sofà, d'esquena al finestral assolellat, voltats de tauletes i cadires curulles de llibres i papers, un piano, les parets absolutament entapissades de quadres, la Montserrat fa: «Què portes avui?». Maurici, Basil, A. M. Dalí, Marés, Guasch, Albert... i enceta un monòleg ric i matisat. Maria Perxés, amiga i veïna, a vegades hi és i apunta una dada quan la memòria, mesella, es resisteix. A la diguem-ne conversa emergeix un document, i ella s'aixeca com una molla i corre a una habitació o altra —casa seva és un arxiu— exclamant passadís avall «Vine, vine!». Obre un armari o un calaix i enarbora el paper, la foto o el llibre, sacsejant-lo a l'aire amb posat de triomf. Tornem-hi. La Montserrat té l'Empordà al cap i desgrana records i vivències amb la seva característica veu enèrgica, ara posant-se les ulleres per assenyalar amb el dit un nom o un vers al paper, ara traient-se-les, i —un gest que és molt seu— reblant el mot clau de la qüestió amb una embranzida del braç, inclinant-se cap endavant per concentrar-me la mirada i conclouent amb una rialleta còmplice, un punt orgullosa, sovint irònica. Passada la tarda, no està per brocs, la Montserrat: amb la mateixa calidesa, amabilitat i energia de la rebuda, em fa veure i saber que ja continuarem un altre dia. Un altre moment profitós, inoblidable.

Montserrat Vayreda

Isabel Oliva

Mira el vol dels ocells sobre els sembrats.
 Orfes de tu, desconcertats pels camins de l'aire,
 Núvols inestables que s'esquincen en la subtil
 Tendresa dels teus versos i l'inefable
 Sortilegi d'uns paisatges. Quan al capvespre,
 Escoltant música, em ve a la memòria el teu record,
 Rellegeixo els teus poemes. Passarà el temps,
 Retornaran estius, primaveres i tardors,
 Albes i crepuscles, silencis i paraules.
 Tants hiverns interminables per enyorar-te!

PUJOLBOIRA

L'amiga

Sílvia Soler Guasch

La Montserrat Vayreda era una de les més antigues i estimades amigues dels meus pares. Per a mi, doncs, sempre va ser una figura pròxima però, a la vegada, molt admirada. La Montserrat era l'única persona que jo coneixia que em semblava realment una artista: escrivia versos, duia un cognom il·lustre de la història de l'art català, tenia un germà pintor i una germana novel·lista, venia antiguitats i objectes d'art en una botiga, passava els estius a la masia familiar, on el seu pare havia plantat un arbre per cada fill que naixia...

En segon lloc, m'impresionava la relació que mantenien ella i la meua mare, d'una amistat rotunda, molt afectuosa, però d'una sinceritat que a mi em semblava arriscada. Elles tenien raó, però: la seva amistat va sobreviure en plena forma fins al final.

La recordo als estius a L'Antiga, quan l'anàvem a veure amb els nanos i ella ens rebia amb un gran berenar, ens recitava l'últim poema i, si ens quedàvem mirant un quadre gaire estona, el despenjava i ens el regalava. També em va regalar consells i crítiques sobre els meus primers escrits. Va ser un privilegi haver-la conegut i estimat.

Montserrat en tres escenaris

Josep Valls

Els records més fascinants de Montserrat Vayreda que em quedaran per sempre van lligats a tres escenaris compartits amb ella, moments feliços que van passar volant, com teranyines al vent: el Partenó d'Atenes, el Mur de les Lamentacions a Jerusalem i la basílica de Sant Francesc, a Assís. Curiosament, els tres llocs corresponen a sengles puntals ideològics o místics de la Montserrat: la seva estètica (grega), la seva religiositat (judeocristiana) i el seu natural auster (franciscà).

Era el novembre del 1984 quan, al moment de sortir de la boca del metro provinents del port del Pirèu, vam veure per primera vegada el Partenó d'Atenes, allà al capdavant del bulliciós i desmanegat carrer Eolou, sobre un turonet. Semblava una joguina trencada. Ens vam passar tot el matí a l'Acropolis, que ella anomenava «la muntanya dels déus». La Montserrat espargia felicitat; vaig veure passar pels seus ulls clars i vius una ombra de sentiment genuí.

Deu anys més tard, el 1994, un divendres de primavera al vespre, quan ja havia començat el repòs jueu del sàbat, vam arribar a l'esplanada del Mur de les Lamentacions, a Jerusalem. Sis enormes llengües de foc cremaven a la cornisa d'un edifici de pedra a l'esquerra del mur. Hi havia molta gent, però el silenci era sepulcral o quasi. Ens vam separar, ella cap al cantó de les dones i jo cap al dels homes, per tocar aquelles velles pedres del temple construït per Herodes el Gran. Quan ens retrobàrem, la Montserrat em va dir: «Noi, d'aquest lloc me'n vaig ben sotragada».

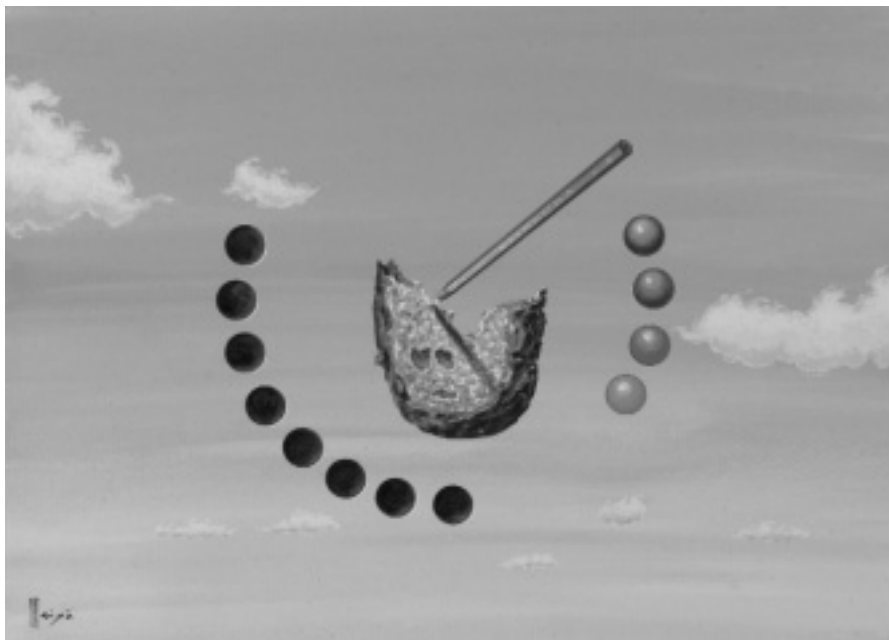
I a Assís, a la cripta de la basílica on reposen les despulles de sant Francesc, la Montserrat patí una greu baixada de sucre. Va quedar xopa de suor, mig perdé l'esma, però seguia allà asseguda al primer banc, estàtica i amb la mirada fixa, contemplant no sé què. A la sortida, camí de pujada cap al restaurant on dinàrem —La Bucca di san Francesco, molt recomanable—, em deia que s'havia sentit totalment feliç allà a la cripta.

Un atlas del món remot

Eva Vázquez

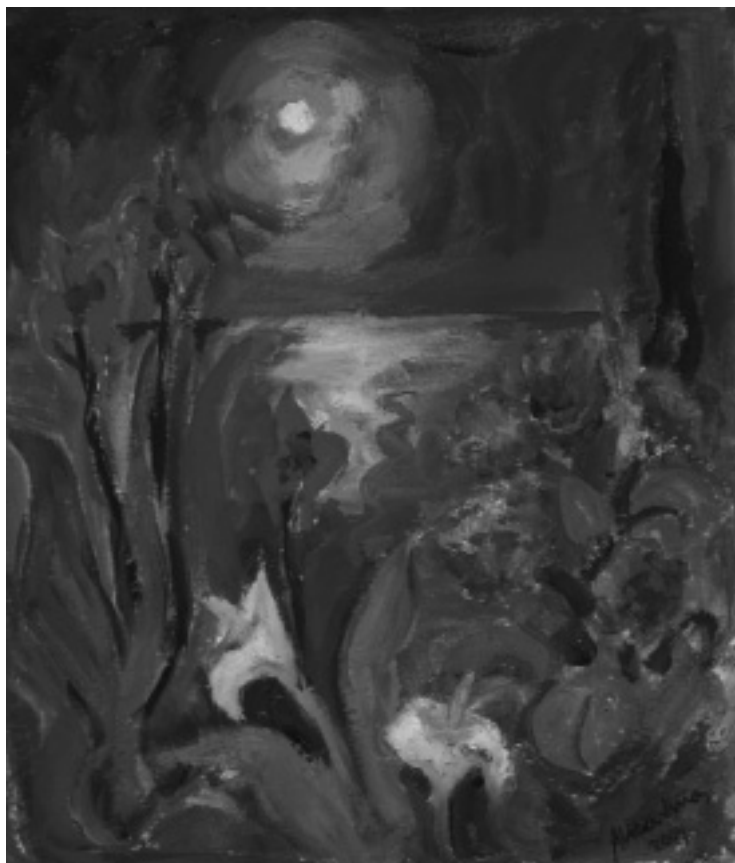
En la poesia de Montserrat Vayreda hi ha una convicció en les coses d'aquest món, una certesa de la seva perfecció i permanència, que ja és irrecuperable. Encara canta al gall, a la papallona, a la mimosa i al roser, al Fluvià i a l'Empordà, a la primavera i la tardor, a la verge de l'ermita, als arbres i a la fulla trèmula, a l'esperança, a la sardana i a la gent, al pas benigne del temps. Un lleixic aquesta poesia i retorna a un dia feliç que la recança de l'endemà ha tornat ja una antiga, i així i tot, com s'hi torna! Amb quina tendresa abaltida s'hi rebusca encara l'esplendor esfumada, com si s'abracessin els membres mutilats d'una nina estimada de la infància! Escrivint s'elaboren aproximacions molt pobres al pensament. Una vibració extraordinàriament tènue d'alguna idea essencial pot arribar a percebre's sobre el paper, tan fina i volàtil que a la segona lectura es pot haver evaporat del tot. Damunt la pàgina, sovint només queden gargots, la cendra d'un foc. El nostre temps és fet d'imperficcions i avortaments, per això encara escrivim, tot i que hem perdut la convicció, potser perquè obscurament desitgem que sigui certa la declaració de Pessoa, el més trist dels poetes, que en un rar esclat d'eufòria va afirmar que «dir una cosa és conservar-ne la virtut i fer-ne fora el terror». Per a la vida les coses són més fàcils; bastaria, per ser feliç, estar renyit amb

LLEIXÀ

la moral, instal·lar-se en una certa «vulgaritat», no aspirar a cap principi, rebutjar la dignitat, escopir damunt la bellesa, eradicar la justícia del nostre sistema de valors. Però per escriure, qui ho diria, somiem organdins i velluts brillants ignorant que anem amb parracs. Per a Montserrat Vayreda, en canvi, no hi ha conflicte entre el dins i l'enfora; si existeix el dolor, i ella no el desconeixia, no ha estat mai invitat a la seva poesia, si no és havent-ne transformat ja la sang i el plor en ensenyança viva. Si la poesia de Montserrat Vayreda, aquesta seva manera matinal de dir-se, se'ns fa estranya, és perquè nosaltres som tèrbols, perquè parla d'un món del qual només hem heretat les resquícies: com era la llum solar entre les fulles d'una roureda, quin nom tenen les plantes del bosc, a quina hora cantava el gall a les cases de pagès, a quin sòlid sistema ètic hem d'encomanar les hores fosques del desànim i el tedi, de quina manera hem d'invocar la companyia fraterna dels morts sense sentir de nou la punyalada atroç del dia que se'ns van fer definitivament absents...

ALÍCIA VIÑAS

La seva veu encomana una salut que ja no recordàvem, convalscent sempre d'algun desassossec mòrbid. Per això hi tornem, encara, perquè entre els seus paisatges intactes, en aquest univers remot de rimes juganeres i fluides, ens és donat el tònic d'un inesperat guariment.

Passió per la llengua i pel país

Anna M. Velaz i Sicart

Endinsar-me en l'obra de Montserrat Vayreda va significar descobrir l'univers poètic i vital de l'escriptora, de la dona que, al llarg de tota una existència intensament viscuda i literàriament fecunda, va trenar –fins al darrer moment– una amistat íntima amb les paraules, un diàleg intens i estimulador, fet alhora de joc amable i de lluita constant.

Trobar la paraula justa era l'objectiu; desvelar-ne la vida, el moviment; mesurar-ne les sonoritats, les connotacions. És cert que les paraules –com les rimes– li naixien amb facilitat, de forma espontània, però les sospesava, les valorava, abans de deixar-les capbussar-se en les aigües encara incertes del vers, un vers cenyit pel ritme i per la música que elles hi havien d'atorgar; perquè Montserrat sabia que les paraules eren portadores d'un sentit com també ho eren d'un cos fet de sons i harmonies; i un casament just, una fusió intensa entre el cos i l'esperit era el que la poeta cercava amb delit. Del joc i de la lluita en sorgien el vers i el poema. Estimava les paraules com la seva terra, amb afany il·limitat, intensament.

Manifestava sovint el seu desig de fer una poesia entenedora, a l'abast de tothom, però fugint de la banalitat, del lloc comú, del camí massa fressat, tant com del recargolament i de la poesia críptica. «Somio obrir camins entenedors», diu un dels versos de l'acròstic en què la poeta es defineix. Amb aquest anhel de comunicar-se, d'arribar a la gent, va construir-se, dins la naturalitat que la caracteritzava, una veu personal, un estil propi.

La seva passió pel país s'inicià –en podem estar segurs– amb el contacte amb la seva terra, «agraïda a l'arada i a l'arrel», la terra de les olors, els colors i les textures, i trepitjant els boscos de la infantesa propers al Noguer i a L'Antiga, la

OLGA TORRAS

masia de la Garrotxa, observats amb la curiositat del botànic i el cor de poeta.

A la maduresa ressegüí pas a pas tots els camins, tots els pobles de l'Empordà, atenta a la seva fesomia, perenne o canviant, a la història, la llegenda o el mite, al quefer d'homes i dones... i els plasmà en els seus versos, però també en una prosa poètica eficaç i dinàmica, no prou valorada, al meu entendre.

Montserrat pouava l'optimisme que la caracteritzava en el bàlsam que li oferia la naturalesa, motiu d'innombrables poemes que ens evoquen el pas del temps, la benignitat o la cruïsa de la quotidianitat. I patia pels paisatges malmesos, pels boscos calcinats, perquè la natura era per a ella «l'única que pot salvar-nos de morir ofegats damunt l'asfalt».

Montserrat Vayreda va ser fidel al seu esperit i a la seva veu poètica. Si bé ens ha deixat físicament i la tristesa «entela cada gest, cada somriure», ens ha llegat el seu

mestratge i la seva obra, prova inqüestionable de la seva passió per les paraules, pel país, per les persones.

La poesia naturalista

Rosa Vilanova

El llibre de Montserrat Vayreda que hi ha a la llibreria de casa és el que la impremta Aubert d'Olot va editar per al Banc Industrial dels Pirineus el maig de 1978, titulat *Amb el sol a la mà (Poemes per infants)*, amb il·lustracions de Lluís Vayreda i Trullol.

L'obra s'inscriu dintre la tradició poètica pròpia de totes les literatures de descriure i fixar el paisatge, una tradició que arrenca del segle XIX. Els naturalistes fixen en els seus quaderns l'impacte que els produeix la contemplació de la natura. No oblidem, per exemple, el llibre *La joia de viure la natura. El diari d'Edith Holden*, naturalista anglesa que descriu amb dibuixos i paraules la flora i la fauna del camp anglès, sempre amb l'acompanyament dels versos dels grans poetes anglesos. En la poesia de Montserrat Vayreda també hi ha aquesta voluntat naturalista que segueix el llegat de Verdaguer i Maragall.

Entenc que Montserrat Vayreda volgués i tingués present l'estol de nebots-nets i mainada amb qui, de ben segur, degué sentir-se estretament vinculada a l'hora d'editar el seu llibre, però no crec que el recull de poemes sigui «per a infants». Al pròleg, M. Àngels Anglada diu que el propòsit de l'autora és «oferir als infants una introducció a la poesia i un contacte amb el paisatge».

El poemari de què parlo és un llibre preciós d'una observadora atenta i subtil, com degué ser la poetessa. Avui dia, és un llibre per aprendre'n tots; un llibre on tots els que estimen i coneixen la fauna i la flora catalanes hi trobarien tota una saviesa lírica de què manquen els llibres científics —tot i que la meua experiència com a lectora em fa dir que si en algun manual científic es troba la petjada del lirisme és en els llibres de flora i fauna—; i també un llibre on els ensenyants trobarien un bon complement per treballar el medi natural amb els seus alumnes a través de la poesia.

El volum és un recull de poemes en quatre parts: «Bestiari», «Ales obertes», «Els arbres i les flors» i «Siluetes d'infant». Tot un univers d'éssers vius molt proper al nostre entorn.

Art del natural

MERCÈ HUERTA

Aquest esbós de Lladó, que he triat entre els centenars que guardo al meu taller, m'ha portat de nou a un dia de tardor amb un cel lluminós, ple de núvols que corrien empesos per la tramuntana. També m'ha dut el record de la Montserrat Vayreda, nascuda a Lladó i on reposa per sempre, i fins m'ha semblat sentir altra vegada els seus versos, tan diàfans com aquell cel.

M'agrada molt veure, d'un artista, tant la seva obra acabada com els seus esbossos, que tenen tota la puresa d'una emoció intensa i la màgia d'uns instants viscuts. Jo també vaig quasi sempre pel món amb un bloc, per esbossar-hi allò que veig i em captiva, i acostumo a recomanar als meus alumnes que també ho facin. Aquestes petites notes poden servir per arribar a obres més elaborades on la interpretació i la tècnica assoleixin més perfecció, però que moltes vegades no poden superar la força evocadora de l'esbós. L'esbós és una fórmula per aprendre a mirar, observar i dibuixar; per trobar-te d'una manera humil, però real, joiosa i molt íntima amb l'Art.